

den er meningsfuld som et kontrapunkt til situationen i Østeuropa. I tilgift får vi så et udblik over Vichy-regeringens jødepolitik – og dermed et eksempel på at kollaboratørerne udmærket kunne selv! (Desværre har forfatteren ikke haft mulighed for at trække på hovedværket: *M. R. Marrus og R. O. Paxton: Vichy France and the Jews, N.Y. 1982.*) Der afsluttes med et bredt anlagt kapitel om slave- og udryddelseslejren Auschwitz. Et stort plus er her – som overalt i fremstillingen – de mange øjenvidneberetninger.

*En europæisk tragedie* formidler megen kontant viden. Dens svaghed er den manglende problemorientering. Således synes det som om de sidste års hidtige debat om *Endlösung*-programmets genesis, dets rolle og udvikling i Nazistaten helt er gået forfatteren forbi. I hvert fald forholder han sig ikke hertil. (Det er vel også derfor, at Wannsee-konferencen i jan. 1942 fejlagtigt tilmåles betydning som »vendepunktet«. Men konferencen var kun koordinerende for beslutninger, der var taget forud.) I perspektivet af »den europæiske tragedie« føles det også som en mangel at Priemé ikke diskuterer den side af *die Endlösung* som Nora Levin (i *The Holocaust, N.Y., 1973*) kalder »the bystanders«. D.v.s. det neutrale og allierede udland, kirkerne, Røde Kors m.fl., der stort set forholdt sig passive og derfor var med til at muliggøre forbrydelsen. Jeg savner også en drøftelse af det helt afgørende informationsspørgsmål – hvad vidste man og hvornår? – som Walter Laqueur tog op i *The Terrible Secret, London, 1980*. I den ellers informative og sobre redegørelse for *die Endlösung* i Danmark i okt. 1943 mangler een afgørende faktor i billedet af aktionens fiasko, nemlig denne at samtlige tyske lokalinstanser var imod!

Hans Kirchhoff

OLE NØRGAARD (red.): Polens krise. Økonomiske og internationale aspekter. Øst-Vest nr. 3. Esbjerg, Sydjysk Universitetsforlag, 1982. 94 s.

Søren Riishøjs økonomiske afsnit har en meget kort indledning om tiden før 1970, men beskæftiger sig ellers mest med Gierek-perioden og reformdebatten fra 1980. Der er gode beskrivende afsnit, især om Gierek-tiden, og udførlige referater af de synspunkter, der har været fremme i polsk økonomisk debat. Afsnittet har dog afgørende svagheder, ikke mindst på grund af den selvvalgte begrænsning til de rent økonomiske forhold. Seriens opdeling i skrifter om de forskellige sfærer viser sig her helt fatal for forståelsen af den »polske krise«. Forfatteren kan beskrive en række rent økonomiske forhold, men han kan ikke forklare dem inden for den økonomiske sfære. Spørgsmålet om, hvori »Polens krise« egentlig består, rejses slet ikke. Vi får (s. 7) at vide, at Polens krise i meget høj grad er en økonomisk krise – og derpå går det rapt med at fortælle om en række økonomiske træk, uden større systematik. Senere (s. 34) modificeres synspunktet dog til, at den økonomiske krise er »intimt forbundet med den politiske og sociale krise« og med ydre faktorer. Det skæmmer også fremstillingen, at den er uden historisk dybde og perspektiv. Den korte indledning om tiden før 1970 er fuld af misforståelser og i øvrigt meget mangelfuld. Værre er det, at forfatteren inden for sin selvvalgte begrænsning bliver hængende i rent beskrivende afsnit, der i alt for ringe grad stiller spørgsmål eller søger forklaringer, og slet ikke uden for økonomiske områder. Da en række af Polens »økonomiske« problemer er skabt af regimets egen ideologi og af det magtapparat, der lever af den, er denne temaindsnævring hæmmende for en forståelse af krisens karakter.

Ole Nørgaard og Steven L. Sampson beskæftiger sig med de faktorer, der har fremkaldt en krise netop i Polen. De diskuterer til slut, om denne krise kan forventes at brede sig til de øvrige østlande. De koncentrerer sig om perspektiverne for Sovjet og Rumænien. Forfatterne giver en række interessante iagttagelser, der dog skæmmes af et unødigt jargonpræget sprog, der næppe fremmer forståelsen af teksten. De konkluderer, at de specielle forhold i Polen er den egentlige grund til krisen dér. Derfor mener de ikke, at krisen vil brede sig.

Det er i denne forbindelse påfaldende, hvor lavmælt forfatterne taler, når de strejfer problemet om østlandenes undertrykkelsesmekanismer. Netop de to udvalgte lande, Rumænien og Sovjet, udmærker sig ved at have den bedste politikontrol med borgernes eventuelle utilfredshed. Det er ligeledes bemærkelsesværdigt, at forfatterne tror, at fred og ro i østlande er tegn på stabilitet og opbakning bag regimerne (s. 87), og helt grotesk bliver det, når synspunktet i indledningen (s. 58) bruges på moderniseringsperioden i østlandene i 1950'erne, hvor undertrykkelsen var værst. Ved at lægge hovedvægten på de særlige polske forhold opnår forfatterne at lægge luft til det synspunkt, at krisen i Polen er en krise for systemet, for socialismen i praksis. Det har ikke slået forfatterne, at alle de særtræk, de med rette fremhæver, har det til fælles, at Polens kontakter med Vesten og vestlig kultur har været større end de øvrige østlandes, og at polakernes muligheder for at kanalisere utilfredshed med systemet derfor har været større, især efter 1955-56.

Nøjagtig som Riishøjs gennemsyres Nørgaards og Sampsons fremstilling af en tro på, at krisens årsager er af materiel art. Et studium af Solidaritets skrifter og optræden viser ellers, at hovedkravene har været af politisk og moralsk art. Man har især ønsket en bedre offentlig moral – væk med de mange løgne. Dette bekræftes også stærkt af polske sociologers undersøgelser gennem årene, således som det fremgår af Jan Jakob Floryans bog *Polske Arbejdere – holdninger og adfærd 1956-81*. Dansk Udenrigspolitisk Institut. Samfundsvidenskabeligt Forlag. Hæfte 1982/2, der viser et anderledes intimt kendskab til polsk virkelighed og til videnskabelig polsk litteratur end nærværende skrift.

Kay Lundgreen-Nielsen

TORBEN WORRE: Det politiske system i Danmark, 4. udgave. Skrifter fra Institut for Samtidshistorie, Københavns Universitet. København, Akademisk Forlag, 1982. 118 s.

Da den første udgave af Torben Worres bog udkom i 1968 – hovedsagelig til undervisningsbrug i statskundskab for historiestuderende ved Københavns Universitet, imødekom den et udpræget behov for en systematisk beskrivelse af de danske politiske institutioner. Skønt Erik Rasmussens mere alment anlagte *Politik* til gymnasiebrug og hans *Komparativ politik* udkom omtrent samtidig, havde man stort set kun Munchs *Samfundskundskab* i 21. udg. (1964) – og på højt niveau, men snæver i sit specielle sigte, Alf Ross' *Dansk Statsforfatningsret* (2. udg. 1966) eller det mere historisk orienterede værk med samme titel af Poul Andersen fra 1954. Hertil Kenneth Millers bog *Government and Politics in Denmark* også fra 1968. Siden er der sket en eksplosiv udvikling i specialiseret litteratur om danske politiske forhold, og i dag virker det næsten utroligt, at man kan opremse de relevante værker fra dengang på et par linjer.